

DE INVLOED DER WETENSCHAP

OP HET OPENBAAR LEVEN

VAN DEN MINISTER VAN STAAT,

G. A. G. P. baron van der CAPELLEN
van BERKENWOUDE.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.

—
1848.

» Die Wissenschaft, die Kunst, die
Tugend, sie sind der Menschheit
Blüthe."

*Seinem theuren Freunde dem Herrn
Baron von der Capellen zu Vol-
lenhoven bey Utrecht, von Frie-
drich Warnecke. Am 13 Junius 1836.*

Eene hulde aan de nagedachtenis van den edelen
Staatsman, die als President-Curator gedurende bijna
tweintig jaren aan het hoofd der Utrechtsche Hoo-
geschool heeft gestaan, mogt in het Academisch Jaar-
boekje niet ontbreken. — De laatste openbare han-
deling van dien onvergetelijken voorstander van kunsten
en wetenschappen, was een blijk van belangstelling in
het welzijn der aan zijne zorg toevertrouwde Inrigting.
Naauwgezette pligtsbetrachting noopte den eerbiedwaar-
digen Grijsaard, wiens houding en gelaatstrekken thans
voor het eerst de zwakheid des ouderdoms en eene diep
geschokte gezondheid aanduidden, de plegtige overdragt
van het Rectoraat bij te wonen. — Was die inspanning
te sterk? Had de scherpe blik van zijne bekommerde
aanhoorigen den gevaarlijken toestand, waarin de ontsla-
pene verkeerde, doorgrond, en hem te vergeefs de ver-

vulling der laatste taak van zijne betrekking tot onze Hoogeschool willen besparen? — Die tegenwoordigheid in ons midden was als het afscheid aan de aardse grootheid, aan de talloze luisterrijke waardigheden, met eere en roem door VAN DER CAPELLEN bekleed; en aandoenlijk blijft voor altijd de herinnering, dat hij, die als Opper-landvoogd van Neêrlands Indië, zoo lang met Koninklijken glans was bestraald, zijne staatkundige loopbaan besloot in het groot Auditorium en de nederige Senaatskamer der Utrechtsche Academie.

Maar, was dit einde van eene zoo schitterende loopbaan in strijd, — was het niet veeleer in overeenstemming met den echt wetenschappelijken zin, die den doorluchtigen Staatsman van zijne jeugd af onafgebroken had bezielde en bestuurd? Getuigen niet de fraaije regelen, door CAPELLEN's opvoeder, WARNECKE, op den gedenkwaardigen dag der viering van het tweede Eeuwfeest van onze Hoogeschool aan zijn voormaligen kweekeling, nu President-Curator dier Stichting, met onverdoofde geestdrift toegezongen (1), van den levendigen indruk, welken de voortreffelijke hoedanigheden van den veelbelovenden leerling, na een tijdverloop van meer dan dertig jaren in het getrouw geheugen van den braven Leermeester hadden achtergelaten? — Gewis, zoo de liefde van eene even schrandere als deugdzame Moeder, door de noodlottige gebeurtenissen van 1787 eensklaps met hare zes kinderen, van een' beminden Man en Vader in den bloei des levens be-

(1) Verg. het *Gedenkboek* van Mr. L. Ph. C. van den Bergh (Utrecht, 1837), bl. 72 en 313. Wij laten het hierachter volgen.

roofd (1), in die dagen van beproeving vroegtijdig in het gemoed van den tweeden harer zonen onuitwissbare beginselen van deugd en godsvrucht heeft gelegd, de leiding van den geleerden JUSTUS CHRISTOPH FRIEDRICH WARNECKE, geboren te Osnabrück, en sedert aldaar als Doctor der Regten gevestigd, had op de vorming van CAPELLEN's hart, op de verlichting van zijn verstand, op de beschaving en veredeling van zijn geest een' onmiskkenbaar weldadigen, beslissenden invloed. Het eerste onderrigt in nieuwe en oude talen had de knaap en jongeling ten huize van den Predikant CHEVALLIER (2), toen te Zwolle verblijvende, daarna in bijzondere lessen van den Rector NYHOFF te Utrecht genoten. Niet weinig voorzeker heeft de hoogere maatschappelijke kring, in welken CAPELLEN zich van kinds af bewoog, door bijna dagelijksche oefening de ongewone vaardigheid, de juistheid en sierlijkheid van uitdrukking in het spreken en schrijven van het Fransch en andere vreemde talen (3), onmerkbaar bevorderd. In

(1) Jonkheer Alex. Philip van der Capellen. Z. de *Memorie van den Heere van de Marsch, Duinkerken 1791. Voorbericht* bl. XX-XXIII.

(2) Pierre Chevallier, Predikant bij de Walsche Gemeente te Zwolle, was een standvastig Patriot, en werd den 13. Mei 1788, na den eed op de Constitutie, door de Stadhoudelijke partij voorgeschreven, geweigerd te hebben, van zijn ambt ontzet. — Verg. de Chalmot's *Verzameling van Placaaten, Resolutiën en andere authent. stukken — betrekking hebbende tot de gewigtige gebeurtenissen, in de maand September 1787 — voorgevallen*, VIc D. 287-295, VIIc D. 283-286.

(3) Zie het getuigenis van den geleerden Staatsman en geschiedschrijver Wiarda, *Ostfriesische Geschichte*, Xter Band, 2te Abth. von 1806 bis 1813, S. 457. (Leer 1817) Deze noemt Capellen «der deutschen Sprache so mächtig wie der hol-

dat gezellig verkeer zullen zich ook die gelukkige gaven, deels aangeboren, deels verkregen eigenschappen, welke den adel der ziel in het Vorstelijk voorkomen afspiegelden, natuurlijk, zonder moeite hebben ontwikkeld; — die losse, eenvoudige en toch zoo bevallige manieren, die schoone, rijzige gestalte, dat open, doorgaans vriendelijk oog, niettegenstaande zijne minzaamheid ontzagwekkend, en echter vertrouwen inboezemend en vragende. Maar dat innig gevoel voor het edele en goede, die keurige, klassische smaak, die afkeer van het onvoegzame en onbetamelijke, die zucht tot orde en netheid, tot regelmatige en snelle afdoening van zaken, — eene voor het administratief beheer zóó onontbeerlijke hoedanigheid — die onleschbare dorst naar kennis, naar eene niet oppervlakkige, maar naauwkeurige en toch veelzijdige wetenschap, die weldoordachte rigting van CAPELLEN's academische studiën, wier uitkomsten voor zijn' politischen werkkring zóó vruchtbaar zouden zijn, — dit alles schijnt door den opgeklearden, trouwhartigen ijver van den bekwamen WARNECKE meer, dan door iets anders opgewekt of bestierd te zijn. Vandaar de onverbreekelijke vriendschap, die beide mannen tot den dood verbond, en in het geslacht VAN DER CAPELLEN WARNECKE's naam voor immer met warme erkentelijkheid doet gedenken.

Wij vinden in het *Album* der Hoogeschool, op den 10. November 1797, onder het Rectoraat van den grij-

ländischen und der französischen," en is, hoe afkeerig van de Hollandsche instellingen, uitbundig in den lof van zijn karakter, van zijne bekwaamheid en doorzicht. — (S. 454, 495, 516, 517, 532 folg. 537, 538.)

zen SAXE, GODENT ALEXANDER GERARD PHILIP VAN DER CAPELLEN, *Traject. Juris Studiosus* ingeschreven. Geboren den 15. December 1778, was hij derhalve destijds ongeveer negentien jaren oud. Iets vroeger komt de naam van zijn' Duitschen leermeester (1) in de rij der studenten voor. Had de uitstekende jongeling dien kundigen raadsman gemist, de gissing komt niet gewaagd voor, dat CAPELLEN's heerlijke aanleg, in de toenmalige ongunstige gesteldheid zoowel der Utrechtsche Academie, als des Vaderlands bezwaarlijk tot volkomen bewustheid zoude gekomen zijn en zijnen wasdom bereikt hebben. Het doel van den telg der AMERONGENS (2) kon niet wel de pleitzaal zijn. Al had weleer een zijner vaderlijke voorzaten, GERLACH VAN DER CAPELLEN (3), Kancelier van Gelderland, zich door verdienste den weg tot den hoogsten rang der regterlijke waardigheid gebaand; al hadden CAPELLEN TOT DEN POL en de Heer VAN DE MARSCH, 's jongelings bloedverwant, door partijhaat fel vervolgd, beide te Utrecht, blijkens hunne geschriften, eenige jaren aan de studie der regtsgeleerdheid gewijd, weldra waren zij de staatkundige loopbaan ingetreden, die in de geschiedenis der constitutionele instellingen

(1) 20 Sept. 1797.

(2) Capellen's voortreffelijke Moeder heette Maria Taets van Amerongen.

(3) Verg. de *Gedenkschriften van Jonkh. Alexander van der Capellen, Heer v. Aartsbergen, Boedelhoff en Mervelt*, uitgeg. door Jonkh. Robert Jasper van der Capellen, Utrecht, 1777 en 1778, 2e Deel, bl. 459-496. *Threnodia funebris in luctuosissimum obitum Magnifici, Nobilissimi, Amplissimi et Consultissimi Viri D. Gerlaci van der Capellen, Incltyti Ducatus Geldriae et Comitatus Zutphaniae Cancellarii*. (Overleden 23 Sept. 1625.)

van Nederland hunnen naam vereeuwigd heeft. (1) — CAPELLEN's vader zelf was het offer der weêrwraak geworden, en met droefheid en huivering wendde de liefhebbende zoon steeds de gedachten af van het onzalig tooneel der verdeeldheid, die zulke jammeren had te weeg gebragt. — Desniettemin, al mogt ook de overmoedige Volksregering sedert 1795 den afstammeling van twee adellijke geslachten niet ligt eene gelegenheid openen, om zijne talenten ten algemeenen nutte aan te wenden, kon de bestemming van den vluggen, weetgierigen en werkzamen Edelman niet twijfelachtig zijn. Zijne afkomst, zijne neiging en wenschen, gelijk die zijner naaste betrekkingen, moesten de hinderpalen gering achten. — Maar, indien de staatswetenschappen meer dan de regtsgelcerdheid, het voorwerp van CAPELLEN's studie zouden uitmaken, kon hij wel in zijne geboortestad Utrecht zijn onderzoek bevredigen?

De leerstoel der Grieksche en Latijnsche letterkunde, der Geschiedenis was door hoogbejaarde, eigenlijk stokoude Professoren, als SEGAAE en SAXE bezet (2); de beroemde HENR. JO. ARNTZENIUS was onlangs aan de Juridische Faculteit ontvallen, en de onvermoeide, doch eveneens naar het graf neigende BONDAM kon, op zijn vergevorderden leeftijd, zijnen toehoorders moeijelijk lust voor het Romeinsch, of voor het Nederlandsch Burgerlijk regt inboezemen; zijne geliefkoosde vakken, het Staatsregt der Unie en het Leenregt, waren met de

(1) *De Regering en de Natie sedert 1672 tot 1795*. Amsterdam, 1845, bl. 79-91, 110, 118, 120, 132.

(2) Verg. Jodoc. Heringae, *Elisae filii, Oratio, de Auditorio Academiae Rheno-Trajectinae variam olim fortunam experto* — 25 Mart. 1825, (1826) Annot. p. 149, 150, 152 sq.

heerschende begrippen, met de grondslagen van het gebouw der één- en ondeelbare Bataafsche Republiek onvereinigbaar geworden. In den aanvang van 1798, wel is waar, kwam de scherpzinnige DE RHOER, in staatszaken geen vreemdeling, naar Utrecht, en aanvaardde aldaar het ambt van Hoogleeraar met eene altoos lezenswaardige Oratie (1). Dan, welke uitnemende werken de wijsgeerig-anthropologische of historische opmerkingen van dien Geleerde in den cursus van het Natuur- en Volkenregt aanboden, voor hem, die eenmaal dacht de hand aan het roer van den Staat te slaan, en derhalve behoefte had aan een helder inzicht in den werkelijken toestand der Maatschappij — voor hem, die de onderlinge verhouding der Mogendheden, hare krachten en hulpbronnen, hare stellige regten en verbindtenissen moest hooren uiteenzetten en ontvouwen, voor den toekomstigen Staatsman en Diplomaat kon het niet raadzaam worden geacht, zich met eene vernuftige bespiegeling te vergenoegen, en tot de intrede in het openbaar leven als geheel voorbereid en toegerust aan te merken. Wie zich herinnert, dat eene vertaling van het onsterfelijk werk van ADAM SMITH, *over den Rijkdom der Natien*, in 1796 door HOOLA VAN NOOTEN begonnen, uit gebrek aan lezers had moeten worden gestaakt (2), kan zich van den lagen trap, op welken de staatshuishoudkunde toen in ons Vaderland stond, eenig denkbeeld vormen. HOGENDORP's *Gedachten over 's Lands finantiën*, in welke de waarde dier wetenschap, der theorie, in

(1) *Pro rectâ civium institutione, unico libertatis praesidio.*

(2) Mr. H. W. Tydeman, *Grondbeginselen der Staatshuishoudkunde* (naar den 4den Druk uit het Engelsch.) Dordrecht 1825, Voorrede, bl. IX-XI.

Frankrijk, in Engeland, Italië en Deutschland veel meer bekend en aangekweekt, met klem van redenen werd betoogd, verschenen eerst na CAPELLEN's studiejaren, in 1802.

Waarheen dus zijne schreden gerigt? Naar WARNECKE's geboorteland, naar het toen ongemeen bloeiend *Göttingen*, naar de Hoogeschool, waar nevens een philoloog als HEIJNE, geschied-, staat- en aardrijkskundigen, als SCHLÖZER en ACHENWALL, GATTERER en SPITTLER hadden uitgeblonken; waar nog dagelijks een vloed van Engelsche, Fransche, Russische en andere uitheemsche jonge lieden, die zich aan de Staatsdienst begeerden te wijden, naar de gehoorzalen van niet minder vernaarde mannen stroomde (1). Zoo begeleidde dan WARNECKE zijn' kweekeling in het najaar van 1799 derwaarts, en vertoefde vooraf met hem eenige weken te *Arolsen* in het Vorstendom *Waldeck*, vanwaar hij wist dat ook een zijner bloedverwanten, KARL FRIEDRICH FERDINAND SUDEN, het voornemen had zich naar dezelfde Hoogeschool te begeven. Dáár werd tusschen de beide studenten de band van vriendschap aangeknoopt, die den tijd heeft verduurd en ons in staat stelt, aangaande CAPELLEN's verblijf te *Göttingen*, sedert de eerste dagen van October van gemeld jaar tot Paschen 1801, eenige berigten mede te deelen. De heer SUDEN zelf, die als Staatsraad in Oldenburgsche dienst en lid van het Duitsch Bondsgerigt, een werkzaam deel aan vele diplomatische handelingen, met name betrekkelijk het tolstelsel en de scheepvaart heeft genomen, leeft thans

(1) Verg. A. L. v. Schlözer's *Oeffentl. u. Privatleben*. Leipzig, 1828. (Twee deelen.)

ambteloos te *Kassel* en geniet om zijne regtschapenheid, zijn doorzicht en langdurige ervaring, de algemeene, wèl-verdiende achting (1). Het was hem een weemoedig genot, de gelukkige dagen, met den edelen vriend, wiens aandenken hem heilig is, aan de *Georgia Augusta* doorgebracht, voor zijne verbeelding terug te roepen, en eenige bijzonderheden aan te stippen, uit welke CAPELLEN's loffelijk gedrag in dat tijdperk nader kon gekend worden. Naar luid zijner opgave, hield te *Göttingen* WARNECKE's toezigt geheel op en verliet deze die stad bijna onmiddellijk, na zijn' kweekeling behulpzaam te zijn geweest in hetgeen tot zulk eene vestiging vereischt wordt. — De collegiën, door den waardigen afgestorvene alleen of gezamenlijk met den Heer SUDEN bijgewoond, waren de volgende :

I. HUGO, de Encyclopaedie der wetenschap van het regt.

II. HEEREN, de Geschiedenis der middeleeuwen.

III. Dezelfde: de Geschiedenis van het Statenstelsel van Europa.

IV. CANZLER, Algemeene Aardrijkskunde.

V. BLUMENBACH, Natuurlijke Historie.

VI. MEISTER, Strafrecht (2).

VII. SARTORIUS, Staatsbestuur en Staatshuishoudkunde.

(1) *Conversations Lexikon der Gegenwart* (1840) van Brookhaus, in v. Suden. Almanach de Gotha, 1846. *Liste des arbitres nommés par les XVII curies de la confédération*, p. 388; Emminghaus, *Corpus Juris Germanici tam publici quam privati academicum*, 2e Aufl. S. 806. Bondsbesluit van 30 Oct. 1834, houdende in stelling van een *Schiedsgericht*.

(2) G. J. F. Meister, *Principia juris criminalis Germ. commun.* Goetting. 1789. edit. VII. 1828.

VIII. MARTENS (v.) Volkenregt.

IX. Dezelfde: Practische cursus van het Volkenregt.

Wien treft niet, bij het lezen dezer namen, bij de vermelding dier lessen, het wijs, menschkundig verband der vakken, wier vereenigde studie den Man, wien wij betreuren, zoozeer tot sieraad, der Maatschappij tot nut en heil heeft gestrekt? HUGO, HEEREN, SARTORIUS, MARTENS, welke voorgangers voor den beoefenaar der regts — en staatkundige Geschiedenis, der Regeerkunde en der beginselen en vormen van het bestuur der buitenlandsche betrekkingen! — En BLUMENBACH? Wien is de groote natuuronderzoeker onbekend, door blakenden ijver voor zijne onuitputtelijke wetenschap nog op hoogen ouderdom tot geestdrift vervoerd? Hoe moest zijne vurige voordragt, de levendige, zorgvuldige beschrijving of wel de opgetogen bewondering der zeldzame voorwerpen de aandacht boeijen! Hoe moest de vaderlandlievende Nederlander genegenheid gevoelen voor den rondborstigen Duitscher, die zóó gaarne van CAMPER, van Holland sprak (1)! Wie, die BLUMENBACH's naam op de lijst der *honoraire* leden van het Bataviaasch Genootschap onder het bewind, gewis niet zonder voorkennis, vermoedelijk op aanwijzing van den dankbaren toehoorder des Göttingschen Hoogleeraars, nevens een' G. K. VAN HOGENDORP en FALCK geplaatst ziet (2), twijfelt aan den genoegelijken indruk, door dien cursus van Natuurlijke Historie veroorzaakt? Wij herinneren

(1) Zie hierbij Herder, *Ideën zur Philosoph. d. Gesch. der Menschheit*. (uitg. van H. Luden, 2te Aufl.) 1821 I B. 107 folg. Blumenbach, *de generis humani varietate nativa*.

(2) *Verhandel. v. het Batav. Genootsch. v. Kunsten en Wetenschappen*, Xlde Deel (1826) bl. XXXV.

ons althans den heer VAN DER CAPELLEN te hebben hooren verhalen, hoe BLUMENBACH, verrukt over het bezoek, hetwelk de oude Man van den gewezen Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indië ontving, dezen met kinderlijke vreugde naar de collegie-kamer leidde en hem de bank wist aan te toonen, waar de hem niet onverschillige leerling gezeten had. Wij herinneren ons de blijdschap van den Grijsaard op het berigt, dat de heer VAN DER CAPELLEN een' inboorling van *Nieuw-Guinea* (1) in zijn gevolg had, wiens schedel de geen oogenblik verzuimende Naturalist terstond aan alle zijden naauwlettend beschouwde en betastte.

Was BLUMENBACH er in geslaagd, de zucht tot de kennis der Natuur te doen ontwaken bij hem, die in een afgelegen werelddeel het hoogst gezag uitoefenend de milde begunstiger van een' REINWARDT (2), van een' BLUME, van YON SIEBOLD zoude worden, welke was niet de heilzame invloed der lessen van den helderzienden HEEREN op CAPELLEN's hoofdstudie? Die lessen, HEEREN zelf zegt het ons in zijne onopgesmukte autobiographie (3), »moesten, uit den aard der zaak, tegelijk eene geschiedenis van de practikale staatkunde en van den nieuwen wereldhandel worden, en konden niet ongepast zijn voor eene Universiteit, waar zich steeds

(1) Verg. hierbij Blumenbach, *Sex decades craniorum diversarum gentium illustratae*, Götting. 1790-1820; *Nova pentas collect. craniorum, tanquam complementum priorum decadum*. 1828.

(2) Zie Reinwardt's Oratie (3 Mei 1823) *de Augmentis, quae Historiae Naturae ex Indiae investigatione accesserunt*.

(3) *Levensschets van A. H. L. Heeren* — door hemzelven, tot beter verstand zijner schriften, medegedeeld. Vertaald door J. Geel. 's Gravenh. 1822; bl. 61.

een aantal studerenden bevindt, die voor eene diplomatische loopbaan bestemd zijn."

Hoe toch de nieuwere geschiedenis te doorgronden, zonder eene gelijktijdige beoefening der staatswetenschappen in haren geheelen omvang? Zoo trad HEEREN reeds vroeg in het onderzoek en de vergelijking der verschillende vormen van staatsinrigting; zoo was de statistiek, die bij hem iets anders was dan eene dorre verzameling van tabellen en getallen, van zijne historische studiën onafscheidelijk (1); zoo werden aan deze, algemeene geographie en ethnographie met behulp van rijke verzamelingen van reisbeschrijvingen en landkaarten, dienstbaar gemaakt. — CAPELEN hoorde den begaafden spreker in de volle kracht van zijn, zóó behagelijk, innemend talent. Uit den eigen mond van den beroemden schrijver der *Ideeën* over den handel, het verkeer en de koloniën der oude Volken hoorde hij de met overtuiging voorgedragen uitkomsten van diepe, zelfstandige navor-sching. Die *Ideeën*, zoowel als ROBERTSON's Geschiedenis der ontdekking van Amerika en RAYNAL's *Histoire des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes*, waren te Göttingen de lievelings-geschriften van den lateren Gouverneur-Generaal (2), van hem, die niet alleen door onbekrompen ondersteuning de uitbreiding der Land- en Volkenkunde krachtadig zoude bevorderen, maar wien de eere toekomt van eene Algemeene Statistiek van Java (3) en andere Nederlandsche

(1) Heeren, t. a. p. bl. 66 volg.

(2) Berigt van den Staatsraad Sudan.

(3) C. S. W. de Hogendorp, *Coup d'oeil sur l'île de Java*, (Bruxell. 1830) p. 41 suiv. «Il ne sera possible d'avoir des notions vraiment exactes sur la population dans nos possessions

bezittingen in Oost-Indië, in eene uitvoerige schets ontworpen, en daartoe aanvankelijk, door het inwinnen van merkwaardige Verslagen van enkele zijner Residenten en Commissarissen, de noodige bouwstoffen geleverd te hebben (1). Vandaar de lof, door G. K. VAN HOGENDORP bij de mededeeling van zulk een omstandig Bericht wegens *Borneo* (2), aan de Indische Regering toegezwaaid. Vandaar de met zooveel zorg vergaderde bijzonderheden nopens den toestand van het eiland *Banka*, vooral van de aldaar aanwezige tinmijnen (3). Vandaar de reistogten der hiervoren genoemde geleerden in de binnenlanden van Java en naar den Indischen Archipel; vandaar het onderzoek, door de onvermoeide Naturalisten

orientales, que lorsque la Statistique générale de Java et de ses dépendances aura été achevée. — L'ancien gouverneur-général van der Capellen s'était occupé sérieusement d'une matière aussi importante; déjà, en 1821, il avait donné l'ordre à tous les gouverneurs et résidens de former une statistique exacte et détaillée de leurs provinces. *S. Exc. elle-même en traça le plan, la distribution des chapitres, et posa les séries des questions qui devaient être résolues.*" — Zie wijders aldaar, p. 420.

(1) Verg. de *Beschrijving van de Hoofdplaats van Palembang*, door den Heer J. J. van Sevenhoven, in de *Verhandel. van het Batav. Genootsch.* (IXde Deel; 1823) bl. 41-126.

(2) Verslag van den Commissaris Tobias, *Bijdragen tot de Huish. v. Staat* (1824), Xde D. 71-86.

(3) *Voyage au Japon, exécuté pendant les années 1828 à 1830, ou description physique, géographique et historique de l'Empire Japonais*, par M. Ph. Fr. de Siebold. Édit. franç. T. I. Paris, 1838 p. 17, 38, 61. (*Algemeen Verslag der residentie Banka over 1823.*) «Ce qui nous a manqué surtout jusqu'aujourd'hui, ce sont des rapports statistiques. Outre celui de M. de la Fontaine, (Resident van *Banka*) nous en devons un, accompagné de cartes et de plans, au gouverneur van der Capellen.»

KUHL & VAN HASSELT ingesteld, en de aan het geheimzinnig *Japan* ontrukte sluijer. Vandaar eindelijk niet slechts de aanmoediging der pogingen van anderen, maar het in 1824 door den Gouverneur-Generaal, na rijp overleg, genomen en volbragt besluit, om den staat der aan zijn gebied toevertrouwde bezittingen in de *Molukkos* en op *Celebes*, door een persoonlijk bezoek nader en beter te leeren kennen; — eene reize, wier vruchten in de even welwillende als doeltreffende Publicatiën zijn vervat, te *Ambon*, *Banda-Neira*, *Ternate*, *Menado* en *Makasser* uitgevaardigd, en door nog andere verordeningen, in Rade vastgesteld, na de terugkomst op *Java* aangevuld en verbeterd (1). Die reize, de eerste na ANTONIE VAN DIEMEN in een tijdvak van bijna twee eeuwen, door een Nederlandsch Opperlandvoogd ondernomen, verzekert aan CAPELLEN's naam den onvergankelijken roem van weldadigheid en menschenliefde, maar tevens dien van staatsbeleid en vastheid van wil, die, misbruiken en verkeerdheden ontdekken, zijne magt ten behoeve van eene verdrukte bevolking zonder oogluiking wist te gebruiken.

Ziedaar de verwijderde, maar niettemin blijkbare gevolgen van het welbesteed Academisch leven; ziedaar het verband tusschen de onweêrstaanbare behoefte aan

(1) J. Olivier Jz., (voormaals Secretaris te Palembang) *Reizen in den Molukschen Archipel naar Makassar, enz. in het gevolg van den Gouverneur-Generaal v. Nederl. Indië, in 1824 gedaan*; Amsterdam, 1834; Hogendorp, *Bijdragen*, X. 93-97; Hogendorp, *Coup d'oeil sur l'île de Java*, p. 317, 334, 335, 381. Verg. vooral in het *Staatsbl. v. Nederl. Indië* (uitg. Schinkel en Noman) de Publicatiën van 7 Februarij, 15 en 29 April, 27 Mei, 14 Junij, 17 Julij, 2 October 1824, 23 Februarij, 9 Junij, 29 November 1825.

eigen waarneming, tusschen de onmisbare statistische kennis (1), door BLUMENBACH en HEEREN beide opgewekt en betoogd, — en de toepassing, welke de Staatsman geroepen zoude worden, van de hem ingescherpte beginselen te maken. Wij vinden die gissing bevestigd in een onlangs uitgegeven *Vertoog over de openbaarheid in koloniale aangelegenheden* (2), waarin aan het vrijzinnig bestuur van den Baron VAN DER CAPELLEN regt wordt gedaan, en onder anderen, tot bewijs van den niet lichtschuw geest der Regering, de oprigting der Bataviasche Courant wordt vermeld, welk nieuwsblad, op uitnoodiging van den Gouverneur-Generaal, de voor den staatsman, den zeeman of koopman meest belangwekkende artikelen ontving, en in de jaren 1816-1826 zijn' hoogsten bloei bereikte. CAPELLEN wenschte, „een middel tot uitbreiding van kennis onder de ingezetenen zelve, en eene bron” te scheppen, „waaruit eenmaal door den *Geschiedschrijver*, den *Natuuronderzoeker* en den *Aardrijkskundige*, bijdragen zouden kunnen worden getrokken (3).” — Zoo iets, het vroeger en het later, het wetenschappelijk en het openbaar leven, waren in de bespiegeling, gelijk in de handelingen en het bedrijf van den zeldzamen Man, de schakels van ééne keten.

Of, zoude niet ook het dubbel collegie van den grooten leernaar van het Volkenregt hem, die in vervolg van

(1) Zie gelijke weetgierigheid van Capellen, als Landdrost van Oostfriesland, bij Wiarda vermeld, t. a. p. s. 457.

(2) Prof. Veth, *de Gids*, Julij 1848.

(3) Eigen woorden van den Gouverneur-Generaal. Zie wegens Capellen's Besluit omtrent het doen der *hydrographische* opnemingen in de Indische zeeën tot verbetering der zeekaarten, het Staatsblad v. 1821, No. 38.

jaren, in een beslissend tijdgewricht, eene uiterst kiesche en netelige zending naar *Weenen* aanvaardde (1); zoude den Diplomaat, die zich met de doorslepen leiders van het Congres van Europa te meten had, de theorie van MARTENS niet vaak te stade zijn gekomen? Had niet CAPELLEN bereids als Landdrost van Oostfriesland, belast met de handhaving van het continentaal stelsel, zich bij internationale geschillen voor misslagen moeten hoeden? (2) Ging niet later de teruggave der Oost-Indische kolonien door de Engelschen met eendlooze moeilijkheden gepaard (3), die het taai geduld der Commissarissen-Generaal op de proef stelden (4), en zonder de geoefende afwisseling van fierheid en buigzaamheid in het diplomatisch verkeer, niet zouden hebben kunnen vereffend worden? — Ook MARTENS was, tijdens CAPELLEN's verblijf te Göttingen, door den bijval, welken zijne geschriften en lessen inoogstten, geprikkeld: hij waagde het zelfs, zich van de taal der kabinetten, het Fransch te bedienen, en zijne toehoorders in het vervaardigen van *Nota's*, *Memoranda*, protestatien en andere staatsstukken voor te lich-

(1) Zie het geheim Verdrag van 3 Januarij 1815, met de daartoe betrekkelijke stukken, vermeld bij Mr. H. A. van Dijk, *Répert. histor. et chronolog. d. Traités conclus par la Hollande* (Utrecht, 1846) p. 86-89. Verg. de *Mém. tirés des papiers d'un homme d'État*, T. XII. 468-470.

(2) Koninkl. Courant, 2 Aug. 1808, 26 November 1808.

(3) Mr. P. Mijer, *Kronijk van Nederlandsch Indië*. Het jaar 1816, bl. 9-19.

(4) Verg. het *Tijdschrift voor Neêrl. Indië*, IIIe jaar, en *Le Moniteur des Indes Orientales et Occidentales*, T. III. No. 1 en suiv. (La Haye, 1848.) *Chronique des Indes-Orientales Néerlandaises depuis l'année 1816*.

ten (1). — Het jaar 1801, de tijd derhalve van welken wij spreken, was getuige van des Hooglee-
raars voorbeeldeloozen ijver, die te gelijk de tweede
uitgave van het *Précis du droit des gens moderne de
l'Europe* bezorgde en den bekenden *Cours of Guide Di-
plomatique* in drie deelen in druk deed verschijnen. —
Wanneer men overweegt, dat MARTENS nog de oude
orde van zaken had aanschouwd, in welke de stijve
regelen van cerimonieel een voornaam, zeer ernstig ge-
deelte der wetenschap uitmaakten; dat hij de zinledige
of gevaarlijke stellingen der nieuwe, republikeinsche Di-
plomatie van de Nationale Conventie bestreed (2), en
te regt in het behoud van zekere plegtigheid en onver-
anderlijkheid der gebruiken een' waarborg vond voor de
rust en het wederkeerig aanzien der Staten, zoo schijnt
al wederom het vermoeden geregtvaardigd, dat de ken-
nis der afgemeten vormen van de herkomelijke étiquette
in het Land, waar de stoutste vooruitgang in grootsche
zaken zich voor middeneeuwsche nietigheden nederbuigt,
— dat de kennis dier steeds geldige voorschriften in
Groot-Britannië, bij gelegenheid der krooning van Ko-

(1) Reeds in 1788 schreef Martens: «Depuis plusieurs an-
nées j'ai commencé à faire succéder aux leçons sur la *théorie*
du droit des gens moderne — des leçons *pratiques* du droit
des gens, auxquelles j'ai voué deux heures par semaine dans
chaque semestre. Chacune de ces heures formant un cours sé-
paré, l'une sert à enseigner à travailler en allemand, l'autre
en français, sur toutes sortes de matières du droit des gens,
et à dresser différens genres d'écrits dont on peut être chargé
en entrant dans la carrière politique.»

(2) Zie de wederlegging van de 21 artikelen der *Déclaration
du droit des Gens*, in 1795 door den Abt Grégoire voorge-
dragen.

ningin VICTORIA, den buitengewonen Ambassadeur der Nederlanden nog wel eens met erkentelijkheid den naam van G. F. V. MARTENS in het geheugen zal hebben geroepen. — Zeker is het, dat de keuze van den Heer VAN DER CAPELLEN tot vertegenwoordiger van den Staat bij dat luisterrijk feest, gelukkig mogt heeten. — Een ander zoude misschien dezelfde pracht ten toon hebben gespreid, niemand kon in de rij der Mogendheden 's Lands hoogheid beter bewaren. —

Zal het na dit alles noodig zijn, te verzekeren, of wijzen de daden het niet uit, dat de Heer VAN DER CAPELLEN een getrouw, opmerkzaam toehoorder was der voortreffelijke Mannen, die de Duitsche Hoogeschool versierden? Wie schenkt niet gereedelijk geloof aan de verklaring van den Heer SUDEN, dat zijn overleden vriend nooit naliet het gehoorde te overdenken en te *repeteren* (1); dat hij gewoon was, elken Zondag ochtend het dagboek der verlopen week bij te houden en bezoeken af te leggen bij de Professoren, welke hij het meest achtte? Zullen wij daarbij voegen, dat hij met zijne geliefde Moeder, die nog even vóór haar verscheiden, haren zoon tot den rang van Minister van Binnenlandsche Zaken verheven mogt zien (2), eene drukke briefwisseling onderhield? dat hij steeds den raad van WARNECKE, schoon afwezig, inwon, en, na de vervulling zijner pligten, eene zoete belooning smaakte in een nog reiner gevoel, dan dat der vriendschap? Reeds was de band met de edele jonkvrouw (3) aangeknoopt,

(1) «Cependant Mr. de C. ne négligea jamais de répéter ses cours.» (2) Kon. Ct. 29 Mei 1809.

(3) Jacoba Elizabeth, barones van Tuxill van Se-rooskerken.

die thans 'in bitteren rouw den Man beweent, wien's lief en leed zij waardig was te deelen.

Veel uitstekends hebben wij uit dien Academie-tijd, op welken CAPELLEN immer met ware voldoening heeft kunnen terugzien, mogen vermelden; zij, die reeds vóór 30 jaren, gedurende zijn verblijf in Oost-Indië, van de eervolle antecedenten zijner jeugd gewaagden, zagen even als wij, in die zóó wèl bestierde studiën (1) een voorbode van zijne glansrijke loopbaan. Welligt vraagt men, of dan de naauwgezette jongeling zich volstrekt geene dus genaamde ontspanning gunde? Wij antwoorden met den Heer SUDEN, dat ook de muziek hare regten had, en dat zich al te Göttingen de kiem heeft geopenbaard dier op groote schaal in Indië ontwikkelde liefhebberij voor fraaije paarden (2). Vandaar de stoeterij van Tjan-jor, en tot in de laatste dagen, die van Vollenhoven.

Nog ééne gedenkwaardige omstandigheid uit dat academisch tijdperk blijft ons te melden overig. Behalve het vertrouwelijk verkeer met den Heer SUDEN, waren CAPELLEN's betrekkingen tot zijne uitheemsche medestudenten niet duurzaam, noch in de beteekenis des woords, vriendschappelijk. Maar, gelijk sedert meerdere

(1) *La cour de Hollande sous le règne de Louis Bonaparte*, 2e édit. Paris, 1827, p. 318. «Capellen fils reçut une éducation soignée, fit de bonnes études à la suite desquelles ayant été nommé secrétaire de la préfecture d'Utrecht,» enz. Zie mede Wiarda, t. a. p. s. 457.

(2) Hogendorp, *Coup d'oeil sur l'île de Java*, p. 212. «L'ancien gouverneur général baron van der Capellen, grand amateur de chevaux, avait toujours une écurie parfaitement montée; — cette circonstance a beaucoup contribué à encourager les efforts tendant à l'amélioration des races.» — Verg. nog p. 345.

Nederlandsche staatslieden of geleerden Göttingen bezochten, zoo kwam toen een ander stadgenoot, de veelbelovende, geniale kweekeling van CRAS, ANTON REINHARD FALCK (1), naar dezelfde oefenschool. Dáár leerden zij elkander kennen, hoogschatten en beminnen; dáár werd de grond gelegd tot die harmonische samenwerking, tot die overeenstemming in politieke inzichten, welke in de Jaarboeken des Vaderlands met gulden letters is aangeeteekend. Dáár werden reeds, in bijzijn van den heer SUDEN, wetenschappelijke of staatkundige gesprekken gevoerd, zulke mannen waardig. Dáár uitte men zijne verontwaardiging over de laaghartige vreugde, welke de Berlijnsche bevolking bij het bericht der nederlaag van het Oostenrijksche leger te Marengo, had aan den dag gelegd; (2) dáár twistte men over de al dan niet eerzuchtige oogmerken van den grooten Corsikaan, in wien de een den nieuwen CROMWELL zag, de ander, vrij van argwaan, een' tweeden MONK ontwaarde. Dáár kon men voorzien, dat CAPELLEN zoowel als FALCK, eenmaal weigeren zoude, den dwingeland te dienen, en dat opregte vaderlandsliefde den zoon van den, door de Oranje-partij wreed mishandelden bevelhebber van *Gorinchem*, zoowel als den nog onervaren mede-ondertekenaar van het Adres aan het *Comité Revolutionair te Amsterdam*, (3) in de

(1) Reeds schrijver der *Disp. de Matrimonio ex sententia celebr.* Imman. Kantii et Joh. Gottl. Fichtii. Amst. 1799.

(2) Zie ook wegens het gedrag van het Pruissisch kabinet, Thiers, *Hist. du Consulat et de l'Empire*, T. II. 89, 90. (Uitgave Paulin.)

(3) Zie de *Verhandel. Redev. en losse geschriften van J. M. Kemper*, III: 2, 3. (2 Maart 1795. A. R. Falck, Litt. Hum. Stud.)

rij der grondleggers van de Constitutionele Monarchie van Nederland zoude scharen. Te 's Hage, te Brussel (1) waren zij in 't bijzonder, als Secretarissen van Staat, de stichters van het schoon gebouw, hetwelk velen geoordeeld hebben, dat door hunnen onpartijdigen, verzoenenden geest, door hunne bekwaamheid en veerkracht onderschraagd, in stand zoude hebben kunnen worden gehouden.

Wij naderen den eindpaal van het onderzoek, hetwelk wij ons, zonder het bestek van dit geschrift te overschrijden, ten taak moesten stellen. — De overvloed van stof, de waarde van het onderwerp vereischt eene min beperkte behandeling. Niet geheel echter kunnen wij met stilzwijgen voorbijgaan wat, onzes inziens, CAPELLEN's verdiensten van die der Staatslieden van den gewonen stempel onderscheidt. — Hiervoren is gewag gemaakt van de lessen van SARTORIUS over de Regeerkunde en de inrigting der huishouding van Staat. Ook is de naam vermeld van CANZLER, in de letterkunde der *Cameralwissenschaft* niet onbekend (2). — Heeft niet het onderwijs dier Mannen insgelijks het zijne bijgedragen tot verrijking der denkbeelden van hem, die zeer jong en zeer dikwijls op een glibberig standpunt geplaatst, naar eigen oordeel, zonder leiddraad, zonder ruggespraak moest besluiten en doortasten? Had niet CAPELLEN meer dan goeden wil en routine (3), had hij

(1) Verg. hierbij Raepsaet, *Oeuvres complètes*. T. VI. 29, 44, 47, 59, 190 suiv., H. C. v. Gagern, *Der zweite Pariser Frieden*, (1845) I. 48-55.

(2) Ersch en Koppe, *Literatur der Jurisprud. u. Politik*, mit *Einschluss der Cameral-Wissenschaften* (Leipz. 1823), s. 391.

(3) Het behoort mede tot de verdiensten van het Indisch Be-

niet meer dan administrative regelmatigheid, had hij niet het talent, dat den echten Staatsman kenmerkt, had hij niet, in één woord, een organiserend hoofd bezeten, hoe groot zoude niet zijne verlegenheid, hoe veelvuldig zouden niet zijne dwalingen geweest zijn, toen hij zich vóór zijn dertigste jaar met het Landdrost-Ambt van Oost-friesland, welhaast, na eenige doorslaande bliken van uitstekende arbeidzaamheid en beleid, met het Departement van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken bekleed zag? Welnu, men sla het officieel dagblad op, en met verbazing zal men daarin de ontelbare, in rustigen, kalmen, altijd duidelijken en waardigen toon vervatte bekendmakingen en circulaires van den Landdrost lezen; hoe hij nu eens de Oost-friezen, die hem lief hadden, al waren zij van de Hollandsche overheersching afkeerig (1), aanmoedigt en prijst, dan weder berispt en tot gehoorzaamheid vermaant. Hij had dáár alles te scheppen: met toegevendheid en eenige tijdruimte kon het eene, met standvas-

stuur onder den Heer van der Capellen, dat onderscheiden kundige ambtenaren werden gevormd, met name bij het Departement van Inlandsche Zaken. — Olivier, *Land- en Zee-togten in Nederl. Indië*, III. 427 noemt de Hn. J. C. Baud en C. P. J. Elout, als tot de opleiding van den bekwamen C. van Angelbeek, van den Heer P. P. Roorda van Eysinga en anderen veel bijgedragen hebbende. — Capellen moedigde sterk het aanleeren der Javaansche taal aan, als pligtmagtig en onontbeerlijk vereischte. *Staatsblad* voor 1819, No. 34. *Élèves* voor de Inlandsche talen werden te *Ambouina*, *Malacca*, *Macassar*, *Batavia*, *Sourabaya* en *Djocartu* geplaatst.

(1) *Conversations Lexikon* v. Capellen. Publicatie van 15 Februarij 1809. Koninkl. Court. 23 Februarij 1809. Verg. ook de Kon. Ct. van 23 Junij 1809. (Tegenkanting van kwaadwilligen.)

tige beradenheid moest het andere zonder verwijl worden ingevoerd (1). Zoo werden de Oost-Friesche Krijgs- en Domein-Kamer en het Collegie van Landschappelijke Administratoren spoedig opgeheven, terwijl de regterlijke inrigting ongeveer dezelfde bleef (2). Zoo bezigde men geduld met het aannemen en toelaten van stukken, door bijzondere personen in de Hoogduitsche taal geschreven en ingediend, maar werd den ambtenaren aanbevolen, „zich met onafgebroken vlijt op de Hollandsche taal toe te leggen.” — Zoo werd, na de oplegging van eene contributie van twee millioenen (3), daarna ten gevolge van CAPELLEN's weldadige bemoeijng, met de helft verminderd, alleugs tot de toepassing van het Hollandsch belastingstelsel overgegaan. Hiermede stond eene nieuwe indeeling van Oost-friesland, Jever, Kniphausen en Varel in verband; de drie ressorten voor het finantiële, Embden, Aurich en Jever, zouden tevens de drie kwartieren voor het huishoudelijk bestuur zijn. Het geheel personeel voor de invordering der middelen te water en te lande werd benoemd (4).

(1) Invoering der Hollandsche reglementen op de Jagt en Visscherij, 23 Junij 1808. Kon. Ct. 2 Julij.

(2) Kon. Ct. 8 Maart 1808. Bij Wiarda, S. 455 heet Capellen: «dieser rechtschaffene, einsichtsvolle und thätige Mann.» — Na elders in zijnen lof te hebben nitgeweid (S. 537), merkt hij aan: «Meine Landsleute die ihn gekannt haben, werden, davon bin ich überzeugt, hierin nichts übertriebenes finden.»

(3) Plan van heffing, door Landdrost en Assessoren ontworpen, en bekrachtigd. Kon. Ct. 25 Nov. 1808. Verg. mede Luttenbergs *Register v. Wetten en Besluiten* sedert 1796 tot 1813, Titels 1, 37 en 67.

(4) Kon. Ct. 1 en 2 December 1808; Bekendmaking van den Landdrost 30 Dec. 1808, Kon. Ct. 20 Januarij 1809.

Tot verzekering der evenredigheid en gelijkmatigheid in de heffing stelde CAPELLEN, bij ontstentenis van het kadaster, Commissiën van oekonomen of landkundigen aan, belast met de rectificatie van den aanslag (1). — Ook werden in de acht districten Commissiën van Landbouw opgericht en voorbereidende maatregelen in het belang van der ingezetenen gezondheid getroffen; de vaccine werd nadrukkelijk bevorderd (2). De Landdrost verklaarde de laatste sporen van ongelijkheid tusschen de Israëlit en hunne medeburgers (3), voor altijd uitgewischt. — Aan zijne menschlievende tusschenkomst zal wel grootendeels het Koninklijk Besluit van 12 Junij 1809 verschuldigd zijn, tijdens zijn Ministerie uitgevaardigd, bij hetwelk de Oost-Friezen van vele knellende lasten, afpersingen en misbruiken werden ontheven (4). — Wat wonder, zoo de gunstige dunk van CAPELLEN's talenten meer en meer steeg, en hij zich eerlang als Staatsraad in gewone dienst bij de eerste Sectie geplaatst vond nevens de ouderen van jaren, REUVENS en ELOUT? (5) Wat wonder, zoo de kracht-

(1) Public. 13 Sept. 1808. Kon. Ct. 4 October 1808. Commissiën van Landbouw, 3 Oct. 1808. Wiarda, S. 478 volg.; S. 498-509.

(2) Publicatie 26 Julij 1808; Circulaire van den Landdrost, 22 Aug. 1808. Kon. Ct. 29 Aug. 1808.

(3) Wiarda, S. 482 volg.

(4) Van de Poll, *Versamel. v. Vaderl. wetten en besluiten*, bl. 446 volg.

(5) 22 December 1808. Kon. Ct. 26 Dec. 1808. Capellen werd echter eerst den 23 Maart 1809 als Landdrost door Queysen vervangen. Kon. Ct. 29 Maart 1809. Bij de vermelding van Capellen's afscheid van Oostfriesland, zegt Wiarda, S. 537. «Viel gutes hat er auf dieser seiner geschäftsvol-

volle, voortvarende en toch omzigtige Staatsman, na weinige maanden, aan het hoofd stond van twee Ministeriën, en in de bange jaren 1809 en 1810, eerst tijdens de landing der Engelschen in Zeeland, vervolgens gedurende het gedwongen verblijf van Koning LODEWIJK te *Parijs* (1), eindelijk na den troonsafstand van dien braven Vorst, een' onwankelbaren moed en eene vaderlandsliefde betoonde, welke hem in 's Lands Geschiedenis, tegenover de zwakheid, laauwheid of baatzucht van vele zijner tijdgenooten, eene fraaije bladzijde verzekeren? De genegenheid, die de Koning voor zijn' Minister had opgevat, en beiden, na het verlies van hunne waardigheden, naauwer dan ooit vereenigde, toen de roman *Marie ou les Hollandaises* te *Grätz* (2) uit de pen vloeide van hen, die een Rijk hadden bestuurd, — die genegenheid, op de achting voor CAPELLEN's karakter en belangeloosheid gegrond, was ongetwijfeld ook uit de welberaamde en onbeschrOOMde handelwijze van den jeugdigen Minister voortgesproten. Het getuigenis van den Generaal KRAIJENHOFF, de snelle oproeping en wapening der schutterij, der bataillons vrijwilligers en veliten, strekken ten blijke hoe CAPELLEN onwrikbaar aan de dreigende gevaren het hoofd bood (3). — Doch dit Ministerie verdient ook lof wegens den ijver,

len Laufbahn bewirkt und wahrscheinlich noch mehr Böses abgehalten."

(1) Verslag van Mr. W. F. Roëll, uitgeg. door Jhr. W. Baron Roëll, (Amsterd. 1837) bl. 220, 223, 342.

(2) L. Bonaparte, *Docum. histor. sur le Gouvernem. de la Hollande*, III. 283, (Parijsche uitg. van 1820) 295, 304 suiv.

(3) Koninkl. Ct. 4 en 20 Aug. 1839, 22 Aug. 18 Sept. 1809. (Circulairen aan de Landdrosten.)

in andere deelen van het inwendig bestuur aan den dag gelegd; de pogingen tot opbeuring van den handel, de volksvlijt en den landbouw, de uitloving van eerepenningen (1), de benoeming van Commissiën waren zoo vele proeven der aanhoudende en ongeveinsde belangstelling van onzen Staatsman. — Het was bij hem, ook in latere tijden, in Oost-Indië, als tot beginsel geworden, zich in duistere, veelzijdige zaken door deskundigen te doen voorlichten, met dit voorbehoud evenwel, dat hij niet de te behandelen punten als in 't wilde aan zoodanige Commissie overliet (2), maar op eenige kort en bondig gestelde vragen, een met redenen bekleed antwoord verzocht. — Vandaar die wèl bewerkte verslagen, wier overweging de voordragt van organieke besluiten gemakkelijk maakte. — Wij ontmoeten zulke naauwkeurig opgegeven vragen in een voor ons liggend schriftelijk Rapport, den 11. December 1809 uitgebragt door eene Commissie, tot wier Voorzitter HERMAN TOLLIUS benoemd was, en welke aan den Minister hare gedachten moest mededeelen (3) aangaande de middelen, om in overeenstemming met de belangen des handels de in dit Rijk gevestigde fabrieken van lakenen en wol-

(1) Kops, *Magazijn van Vaderl. Landbouw*, V. 315 (Vlaas-teelt); 385-394. (Eereprijzen voor den landbouw); 395-400; VI. 38-41 (24 Mei 1810, ontginning van woeste gronden; zie wijders, bl. 179, 448, uitgave van het *Leerboek over den Landbouw* van H. Ponsé.

(2) Volgens het staatkundig programma, in September 1841 den Koning aangeboden, had Capellen "de gewigtigste punten ter uitwerking" aan de Staats-Commissie tot herziening der Grondwet willen aanwijzen en opdragen.

(3) De door den Minister voorgestelde vragen waren ten getale van tien.

len stoffen in stand te houden, te ondersteunen en aan te moedigen (1).

Vraagt men ten slotte, naar de gedenkteekenen van CAPELLEN's tienjarig Bewind, over Nêêrlands Indië gevoerd, zelfs dan wanneer wij ons tot de zuiver wetenschappelijke instellingen (2), door den Gouverneur-Generaal geschapen of hervormd, wilden bepalen, zoude de ons vergunde ruimte te kort schieten. — Wij stippen hierboven reeds het een en ander aan, wat de onbekrompene staatkunde van den verlichten Landvoogd kenschetst, in tegenstelling der enge, geldgierige becijfering van zijne opvolgers, die, onder de leuze *vereenvoudiging en bezuiniging* (3) naar Java gezonden, en in hunne magt besnoeid, toejuiching zochten en verwierven door de slooping en afbraak van hetgeen een edele geest had opgebouwd. Zoo viel de Militaire school van Samarang (4), met hare leerstoelen voor de Nederduitsehe, Fransche, Engelsche, Maleische en Javaansche talen, wier ligtvaardige en kortzigtige opheffing genoegzaam wordt gewraakt door de stichting der Delftsche Academie (5) en de klagten der Indische bevolking. —

(1) Verg. ook het *Rapport aan Z. M. den Koning van Holland*, 27 Sept. 1809, *betreffende de plaats gehad hebbende Tentoonstelling v. de voortbrengselen der Volksvlijt* (gedrukt) 34 bl. —

(2) Van dien aard waren de Commissie tot het natuurkundig onderzoek in Indië en de Oudheidkundige Commissie op Java; voorts de Commissie, belast met de uitgave van het H. S. van een Maleisch Woordenboek.

(3) Staatsbl. v. Nederl. Indië 1826, No. 27, 31, 32, 34, 36-38, 39-42 enz.

(4) 1 September 1826. Staatsbl. van Nederl. Indië, 23 Augustus 1826 (No. 41.)

(5) Eigenlijk reeds door het in 1832 opgericht Instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta (Staatsbl. No. 26.)

Zoo werden de Directeuren en Teekenaars bij 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, het gewrocht van REINWARDT, afgeschapt (1). Zoo werd het ambt van Inspecteur van het onderwijs in Nederlandsch Indië ingetrokken (2). Zoo ging, uit zorgeloosheid, het Instituut te niet, waarin fatsoenlijke meisjes eene aan haren stand geëvenredigde, beschaafde opvoeding konden ontvangen, zonder van hare ouders te worden afgescheurd, en op eenige duizende mijlen afstands hare hulp te ontberen (3).

Maar is niet een sprekend bewijs van CAPELLEN's rustelooze bemoeijng ter verspreiding van kennis en wetenschap voorhanden in de hulde, welke het Bataviaasch Genootschap hem bragt, toen in eene plegtige algemeene bijeenkomst, tot dat einde belegd, bij gelegenheid van het vertrek van den afgetreden Gouverneur-Generaal, dezen Staatsman de waardigheid van *Honorair Beschermer*, als eerbiedig blijk van dankbaarheid werd aangeboden (4)? De Werken van dat geleerd Genootschap, (te beginnen met het IXe Deel) sedert 1823 tot 1826 in drie deelen, ter Landsdrukkerij in het licht verschenen, en de Verhandelingen behelzende, wier samenstelling en uitgave door de Regering was uitgelokt (5), wettigen allezins

(1) 7 Aug. 1826. (Staatsbl. No. 36.)

(2) 23 Junij 1827. (Staatsbl. No. 62.)

(3) Hogendorp, *Coup d'oeil*, p. 254, zegt zelfs: «Cet établissement était un véritable bienfait pour la colonie; il fut supprimé en 1826.» Verg. echter het Besluit van 23 November 1820 (Staatsbl. No. 114.)

(4) Op den 13. Januarij 1826. Verhandel. v. het Genootsch. XI. bl. . XV, XXI. Zie mede Hogendorp, *Coup d'oeil*, p. 239.

(5) Behalve de hiervoren vermelde Verhandeling van den Commissaris v. Sevenhoven, vindt men daarin mededeelingen van

die buitengewone onderscheiding. De opdracht van dit Protectoraat aan den in ongenade vervallen Landvoogd is voor tijdgenoot en nakomeling zijne meest vereerende regtvaardiging. Hartelijk en roerend was dit vaarwel der gewezen onderdanen, wien in dat treffend oogenblik levendiger dan ooit te binnen schoot, hoeveel in het tienjarig tijdvak tot welzijn der kolonie was verrigt, niettegenstaande de zware en achtereenvolgende rampen, met welke de Regering had geworsteld. Of, kon men de grootheid van ziel vergeten, waarmede de tweede krijgstogt tegen Palembang was doorgezet, terwijl de cholera op Java woedde (1)? Kon men vergeten, hoe het geheel raderwerk van het binnenlandsch Bestuur, de Justitie, de Waterstaat, de Geneeskundige dienst, zoowel Militaire als Burgerlijke, het Schoolwezen, zoowel middelbaar als lager, de Eeredienst, het Leger, de koloniale Marine (2), — hoe al die takken der Staatshuishouding op een' grootschen, betamelijken voet waren geregeld? Hoe was niet de weldadigheid des Gouverneurs gebleken uit de stichting van welingerigte hospitalen (3), uit de verbetering der afschuwelijke gevangenissen (4), uit de verzachting van het lot der crimineel

Prof. Reinwardt, *Directeur tot de zaken van Landbouw, Kunsten en Wetenschappen*; van Dr. Blume, van de H.H. P. P. Roorda v. Eysinga, Domis, Vos, v. Siebold, Nahuys, Overbeek, van Angelbeek en de Seriëre.

(1) Verg. Hogendorp, *Coup d'oeil*, p. 224; *le Moniteur des Indes*, 1848, T. III. No. 7, p. 231 suiv.

(2) Zie wegens de werf van Onrust, Hogendorp, t. a. p. p. 228, Olivier, *Land- & Zeetogten*, I. 12.

(3) Hogendorp, *Coup d'oeil*, p. 236 suiv.

(4) Staatsblad 1819, No. 16, *Règlement op het binnenlandsch bestuur*, Art. 35, 36.

veroordeelden (1), en — als om zijne Regering op de edelste wijze te besluiten, uit de bescherming, bij eene algemeene wet aan de slaven en den slavenstand tegen willekeur verzekerd (2)? Ja, niet overdreven, maar overeenkomstig de waarheid was de lof, reeds vóór twintig jaren in Duitschland aan CAPELLEN (3) toegekend, dat hij een dier weinige Staatslieden was, die in het openbaar leven niet minder dan in den ambteloozen kring aan deugd en plicht getrouw waren gebleven. In den stijl, in het doel en de strékking der verordeningen, door den plaatsbekleeder des Konings in Indië uitgevaardigd, straalt nevens de hooghartigheid (4), aan dat verheven standpunt voegende, een nooit verloochend ontzag voor de theorie (5), eene innige liefde tot de menschheid door; in 't kort, bij de beschouwing van zoovele, zelden vereenigde gaven van verstand en hart, zouden wij geneigd zijn, uit te roepen: zulk een Man was waardig eene kroon te dragen!

Dien Man, dien eenige heeft Nederland, heeft de weten-

(1) Staatsbl. 1817, No. 47, 61; 1818. No. 33, 63.

(2) Publicatie van 24 December 1825, Staatsbl. No. 44.

(3) *Conversations Lexikon*. »Baron de Capellen ist einer der wenigen Staatsmänner unserer Zeit, die im Glück und im Unglück den Grundsätzen der Moral des Privatmanns durchaus treu blieben.»

(4) Zie de Publicatie van 1 Januarij 1826, houdende nederlegging der waardigheid van Gouverneur-Generaal.

(5) *Staatsbl. v. Nederl. Indië*, Public. houdende bepal. omtrent het muntstelsel, 14 Januarij 1817, No. 4. Mr. J. P. P. Baron van Zuylen v. Nyevelt, *Bijdrage tot de geschiedenis van het muntwezen in Nederlands Oost-Indische bezittingen*, in de *Bijdr. tot de kennis der Nederl. en vreemde Kolonien*, (Utrecht, 1847. bl. 362 volg).

schap verloren. Dien steun mist de Utrechtsche Hoogeschool, wier kweekeling hij in vroeger dagen was, wier welsprekende tolk en vertegenwoordiger hij meermalen is geweest in den avond van zijn veelbewogen leven (1). Een jaar is verstreken sedert er binnen en buiten 's lands sprake was, dat hij het werkdadig staatstoneel weder zoude betreden, dat hij met zijnen wijzen, beproefden, onbaatzuchtigen raad de goede zaak zoude bevorderen. Een jaar is voorbij, — en de edele CAPELLEN heeft de woelige aarde verlaten, en rust thans in de nabijheid van den vriend, dien hij te *Göttingen* leerde kennen; hij rust niet verre van FALCK. Beide Mannen voegden niet langer op eene wereld, waar drieste vermetelheid en losbandigheid, onkunde en minachting voor de wetenschap het gestoelte der eere innemen, en dwergen de plaats der grootste staatkundigen bezetten; waar met MARTENS wordt gespot, SAVIGNY en HUMBOLDT niets vermogen, ROSSI wordt vermoord, GUIZOT, MOLÉ, THIERS voor het geweld der razende menigte bukken, en de grijze ondervinding van LOUIS PHILIPPE en METTERNICH te schande is gemaakt. Zal Nederland de navolging dier ellende en dwaasheid ontgaan? Het antwoord hangt meerendeels van onze studerende jongelingschap af. Heeft zij de wetenschap van harte lief; beseft zij ten volle het gewigt der belangrijke jaren, die aan de Hoogeschool worden doorgebracht, -

(1) B. v. te Amsterdam, tijdens de viering van het tweede Eeuwfeest van het Athenaeum Illustre. *Utrechtsche Studenten-Almanak*, voor 1833, bl. 80 volg. Zie mede Capellen's aanspraak bij het Utrechtsch Eeuwfeest in 1836, in v. d. Bergh's *Gedenkboek*, bl. 132-134; *de stad Utrecht, in hare betrekking tot de Hoogeschool* (1841) bl. 108, 114.

zij neme die parelen van Utrecht, CAPELLEN en FALCK ten voorbeeld; zij vergete nimmer den lof, dien de Academiën in geestdrift wedijverende, in 1830 hebben weggedragen. — Onze Hoogeschool, in 't bijzonder, eere voor altijd het aandenken van den President-Curator, die eens zóó gelukkig was, haar deze woorden te kunnen toespreken: „Ginds waren de studenten vaak de aanstokers en aanvoerders van oproermakers en rustverstoorders; - hier werden zij integendeel waardig bevonden, als de keur der Natie, tot behoud van rust en tot verdediging van haardsteden en altaren op te treden. Op ons gezegend plekje gronds beantwoordde de gezamenlijke studerende jeugd aan het geschal der krijgstrompet met evenveel orde en regelmatigheid, als zij in rustige tijden den tempel der wetenschappen was ingetreden. Hier was geen onderscheid tusschen godgeleerden en geneeskundigen, tusschen regtsgeleerden en beoefenaren der letteren en wiskunde; allen volgden ééne roepstem, allen dienden ééne zaak; dezelfde gehechtheid aan Koning en Vaderland, dezelfde liefde voor ware vrijheid en verlichting gloeide in aller harten (1).”

G. W. VREEDE.

(1) 21 September 1831. *Utrechtsche Studenten Almanak voor 1832*, bl. 200.

WARNECKE AAN CAPELLEN.

13 JUNIJ 1836.

Den frischen Kranz , mein edler Freund , den Dir
Die grüne Stunde beut , Du nimmst ihn hin
Und freust Dich sein mit dankerfüllter Seele.

Der Jubeltag ist da , den die Bewohner
Des theuren Utrechts kaum erwarten konnten ;
Der Tag ist da , und Du gehörst ihm an.

Das Fest beginnt. Vom hohen Dom ertönt
Der Glocken feierlicher Ruf ; die Häuser
Erglänzen weit von reichen Teppichen ;
Die Fahnen wehen , Ehrenporten prangen ,
Und ringsum an die dichten Laubgewinde
Reiht sich der Blumen üpp'ger Frühlings-Schmuck.

Zweyhundert Jahre sind es seit der Gründung
Der höhern Lehranstalt in Utrechts Mauern.
Der Stamm , vertrauensvoll hineingesenkt
In fruchtbarn Boden , herrlich wuchs er auf ,
Und längst entschwundene Geschlechter haben
In seiner Aeste Schatten ausgeruht ,
Am Marke seiner Früchte sich gestärkt.

Reinmenschlicher ist nichts, als diese Feyer.
 Es ist das ewig Wahre, Schöne, Gute,
 Es ist das Bleibende im Wechsel, dem
 Sie gilt — es ist das Höchste, Edelste,
 Die Wissenschaft, die Kunst, das Recht, die Tugend,
 Die Himmelshoffnung selbst, womit in Demuth
 Zum fernen Jenseits wir hinüberschaun.

Drum wogt es in der Stadt, drum drängt sich Alles
 Von nah und fern herbey zur Feyer. Voll
 Ist jedes Herz — sich auszusprechen, ihm
 Bedürfniss; das erhabenste Gefühl
 Soll lautlos nicht in stiller Brust verstummen.
 Es ist der innre Gott, der Jeden treibt —
 Denn lichter stets wird's auf der Menschheit Höhn.

Und mit aufauchendem Entzücken naht
 Die Schaar der Jünger, die in dieser Zeit
 Der Weisheit Lehre von beredter Lippe
 Dort lauschen. Liebevoll gedrängt umringen
 Sie den geweihten Kreis der würd'gen Lehrer,
 Die, voll von der Bedeutung ihres hohen
 Berufs, der Wahrheit Fackel und des Rechts
 In reinen Händen tragen. — Sie umschweben
 Die Geister jener Hohen, die vor ihnen
 Zu diesem grossen Zwecke dort gewirkt.
 Und neu entflammt der Vorzeit Strahlenkranz
 In jedes Edlen Brust Begeisterung.

Ein Kreis von Männern jedes Alters schliesst
 Sich jubelnd an. Sie sind's, die dort einst aus
 Dem Quell der Wissenschaft, der Kunst geschöpft

Für höh're Bildung, für die Welt. Die Freude,
 Der Dank treibt sie dahin. — Versieg' er nie,
 Der Born, aus dem ein Trunk zum Leben führt!

Er wallt dahin, der feierliche Zug. —
 Wie möchtest Du da fehlen — in der Freude
 Und Wehmuth der Erinner'ung — dem die Sorge
 Für diese Anstalt, deren Wohl es gilt,
 Für all ihr Herrliches mit anvertraut!
 Er wallt dahin bis zu der heil'gen Stätte
 Im hohen Dom. — Die Herzen werden gross,
 Die Augen füllen sich mit Thränen, und,
 In Dankes Wonn' und heitrer Hoffnung, Alle
 An des Altares Stufen hingesunken,
 Anbetend vor der Herrlichkeit des Herrn,
 Vor Dem, der Welten schafft und Blumen streut,
 Reisst sich das kaum verhaltene Gefühl
 Aus jeder Brust, den Blick zum Himmel auf,
 Im Hochgesang: „Herr Gott, dich loben
 wir!“
